

State of the World - ”Jag blir nervös när många går i takt”
Ingeborg Breines huvudföreläsning på Hardangerakademiets fredssymposium 29-31/7 22
-Referat av Per Mathisen. Översättning från norskan Cecilia Bergh

Vi befinner oss i en komplex, osäker och farlig situation. Samtidigt är opinionsrummet så inskränkt att det är svårt att ta upp viktiga frågor. Vi är nästan tillbaka till då ”kriget mot terror” startade år 2001 och president George Bush Jr sa: ”Antingen är du med oss eller så är du mot oss.” Jag kommer i det här föreläsningen försöka se på de svårigheter vi står inför, och de möjligheter vi har att göra annorlunda.

De flesta fruktar det stora miljö- och klimathotet vi står inför. Många har känt det in på kroppen länge. Ett annat hot är den stora ojämlikheten i världen som ställer en procent mot de 99 andra. Nya siffror visar att de åtta rikaste multimiljardärerna har fördubblat sina inkomster under 2021, medan nästan alla världens arbetare har fått mindre att leva av.

För det tredje har vi skrällen för kärnvapen. Vapnen blir kvalitativt farligare, lättare att använda, och raketerna som bär dem blir snabbare och tar dem fortare till målet. Och vi har rädslan för kriget, som plötsligt kom väldigt nära oss. För fredsrörelsen är det en stor utmaning att försöka förstå hur Ryssland kunde gå in i Ukraina. Men det är nästan förbjudet att ställa den frågan.

Fredsrörelsen, Nationernas Förbund och FN

Fredsrörelsen har knappast varit så stark som den var i slutet av 1880-talet. 1891 bildades Den Internationella Fredsbyrå (IPB) som ett centralt organ för fredsrörelsen. Men första världskriget splittrade fredsrörelsen. En del klarade inte av att stå emot den nationella/nationalistiska pressen om att för att vara en god medborgare skulle du acceptera krig som handlingsalternativ, och ta till vapen om du är en man. Fredsrörelsen står inför liknande svårigheter idag i förhållande till kriget i Ukraina.

Vid Versaillesfreden bildades Nationernas Förbund. Det skulle arbeta för fred och var precis det organet som fredsrörelsen länge hade önskat. Efter det förfärliga Första världskriget, ”det stora kriget”, menade alla att detta måste vara ”det sista kriget”. Men Nationernas förbund misslyckades och vi fick Andra världskriget med ytterligare många miljoner dödade.

Man behövde ett internationellt organ igen, och vi fick FN – de Förenta Nationerna, en stor fredsorganisation, humanismens största bragd. Önskan var åter ”aldrig mera krig”. Men idag brottas FN med att leva upp till visionen man hade. Vi är i en situation där vi riskerar ett tredje världskrig. Man är inte villig att sätta fred före rätt. Man hävdar sin rätt och kräver att några ska slåss, med risk att vi alla tillintetgörs.

Vi får inte låta hökarna i öst och väst få sista ordet i den här saken. Vi måste använda krafterna till att möta de existentiella hoten. Vi måste rusta ner. Vi kommer knappast att ha nödvändiga medel eller möjligheter att realisera varken Parisavtalet om klimatet eller FN:s hållbarhetsmål för en rättfärdig värld om vi inte rustar ner.

Militarismen lägger beslag på enorma ekonomiska resurser.

Idag använder världen över två billiarder dollar (= 20 000 miljarder kronor) årligen på militären. Det motsvarar gott och väl 600 reguljära årsbudgetar för FN. Om vi vill att FN ska vara en plattform för dialog och stifta internationella lagar och normer för hur vi ska uppföra oss mot varandra – om vi önskar att FN ska vara ett internationellt organ vi kan vända oss till vid orättfärdigheter – om vi vill att FN ska ha kraft att vara den stora humanistiska och humanitära institutionen som hjälper medlemsländerna att bygga upp goda system inom hälsa, utbildning, kultur osv och hjälpa till i nödsituationer – då måste vi flytta pengarna som används inom militärväsendet över till det som

kan täcka folks behov och önskningar för ett gott liv

Förutom att lägga beslag på enorma ekonomiska resurser är militarismen i sig ett ekologiskt hot. Den förorenar, och militärindustrin förbrukar enorma mängder mineral och naturresurser. Det räcker inte med regler angående vapenexport, vi måste också ha regler om själva vapenproduktionen.

Militarismen är också ett hinder för att kunna uppträda moraliskt. För hur ska vi kunna kritisera andra för brott av olika slag, när vi själva är rustade till tänderna och uppvisar en viss dubbelmoral. Ingen skulle komma på tanken att tvätta bort en bläckfläck med mera bläck, men när det gäller blod tror vi att vi kan tvätta bort det med mer blod.

Så vi har både en ekonomisk, ekologisk och etisk orsak att göra oss av med vapnen. Varför är det så svårt att prata om de här sakerna idag?

Många verkligheter

Vi har fått en våldsam inskränkning i yttrandefriheten. Detta har blivit akut med Ukrainakriget, men startade redan 2001. Och under pandemin påverkades vi starkt hur vi skulle tänka och tro. Vi blev tvungna att välja sida – antingen är du med oss eller så är du mot oss. Men hur ska vi klara att ta ställning när det kommer så mycket propaganda genom media? Teknologin har blivit så bra att själva bilderna kan ljuga. Det är inte bara en verklighet, utan många. Min verklighet är olik din och det är skillnad i nord, syd, öst och väst.

Någon försöker lite mer än andra att lägga bitarna på plats för att försöka förstå, medan andra är säkra på vad som är ”verkligheten”. Jag blir nervös när många går i takt och inte använder det som kännetecknar människan, förmågan att tänka. I boken ”Tänka fort och långsamt” beskriver Daniel Kahneman hur vi tänker och tar beslut: snabbt, intuitivt och känslodrivet, men också långsamt, rationellt och logiskt.

Då kriget bröt ut och vi blev matade med förfärliga intryck dygnet runt var det normalt att tänka fort. Vi tänkte att det måste ta slut, vi måste göra något! Dessvärre är de flesta inte tränade i att tänka annat än att skicka vapen. Om vi hade varit tränade i icke-vålds-metoder, i civilt motstånd, hur man hanterar ilska utan att bruka våld, så hade vi kanske klarat, efterhand, att tänka mer konstruktivt.

Alltid var öppen för dialog

”Eftersom kriget har sin utgångspunkt i människans sinne, är det i människans sinne vi kan hitta ett försvar för fred”, står det i UNESCO:s konstitution. Det är en helt annan typ av försvar än militärt försvar. Vi måste lära barnen att inte konkurrera om att bli bäst, utan om hur vi gör saker bäst tillsammans, hur vi gör världen bättre, hur vi gör det bättre för mor och far, familjen, vänner och alla andra.

Det är förnuftigt att tänka fort och reagera snabbt om man håller på att få en tegelsten i huvudet, och att reagera med avsky mot krig. Man ska reagera med avsky mot alla krig. Och inte godta att det byggs fiendebilder, eller att någon blir demoniserad mer än det finns grund för. Och vi måste alltid vara öppna för dialog. Vi har gräns mot Ryssland, geografien ligger fast och kan inte ändras. Men vi kan ändra geopolitiken, så att vi kan klara att vara goda grannar.

Jag pratade nyligen för en grupp yngre människor från Öst-Europa och exilryssar om pacifism, om demilitarisering och fredskultur. De var inte intresserade. De ville ha så mycket vapen som möjligt till Ukraina, fortast möjligt, också kärnvapen. Först måste Putin bekämpas. När bara detta krig är vunnet, då ska de börja arbeta för fredskultur! Men detsamma har sagts vid alla krig!

Ropar på NATO istället för FN

Om Putin med sitt krig, förutom att skydda den rysktalande delen av den ukrainska befolkningen, också önskade beskydda Ryssland mot ett allt större närmande av NATO mot sina gränser, har han verkligen fått det motsatta av det han önskade. Väst rustar upp. Vi är på väg att bryta ner det som byggts upp under många år. Vi ropar på NATO istället för att ropa på FN. Vi ropar på vapen i stället för att studera de svåra, grundläggande orsakerna till att vi fick krig och konflikt, orättvisorna som fanns och kunde blivit lösta.

En undersökning nyligen visade att 96,4% av den norska befolkningen stöder NATO. Nu är vi i en speciell situation, med en tidigare norsk socialdemokratisk statsminister som ledare av NATO. Men NATO bildades 1949 i fruktan för sovjetisk kommunism. NATO:s första generalsekreterare Hastings Ismay sa: ”Vi har bildat NATO för att hålla ryssarna ute, amerikanerna inne och tyskarna nere.”

Som pacifist förstår jag inte att så många är för världens största, farligaste och mest explosiva sammanslutning som NATO är, med sin upprustningspolitik, med att få folk att tro att världen är farlig – *att vi måste beskydda oss*. Man bygger upp under fruktan. Utan fruktan, utan fiender kommer ju NATO att försvinna. Vilket folk accepterar att använda så mycket av sina pengar på destruktion om de inte är rädda? Man är helt beroende av denna fiendebild, denna rädsla.

Den amerikanska tankesmedjan Rand Corporation, som var starkt involverad i och påverkade USA:s krig mot Irak, har de sista åren kommit med två nya viktiga dokument: ”Försvagning och destabilisering av Ryssland” (2019). Här sägs det att NATO måste lägga sig så nära Rysslands gränser som möjligt med baser och vapen. ”Vi måste sanktionera Ryssland så hårt att det blir svårt att leva i landet och intelligentian lämnar landet – ”brain-draining” ;. Vi måste koncentrera oss speciellt på Ukraina eftersom Ryssland och Ukraina har så mycket gemensam kultur, som är känslomässigt svårt för ryssarna”.

Det andra dokumentet är: ”Let us speak about the unspeakable: A war with China”. Amerikanska rådgivare kommer, som bekant, snabbt in i NATO. I deras strategi fram till 2030 kommer NATO att koncentrera sig på två primära fiender: Ryssland som den stora, och Kina som den extra stora.

§5 i NATO-stadgan, om ifall ett land blir angripet ska de andra komma till hjälp, har bara använts en gång: av USA då de angrep Afghanistan 2001. Sedan har flera muslimska länder blivit bombade i NATO-regi. Önskar vi vara med på sådan ”hjälp”? Som nordbo önskar jag absolut inte att Nord-Norge skall bli bombat ”i någons namn” - och det är särskilt naivt att tro att ett storkrig ska begränsas till norr om Polcirkeln.

”Ingen är säker förrän alla är säkra”

Under förra kalla kriget, 1982, utkom en kommission, ledd av Olof Palme, med rapporten ”Vår gemensamma säkerhet”. Här blev begreppet ”ingen är säker förrän alla är säkra” lanserat – man är inte säker förrän motparten känner sig säker. 40 år senare kom en ny rapport ”Common Security 2022 – For Our Shared Future” från Palme-institutet i Stockholm, IPB (Internationella Fredsbyrå) och ITUC (internationell organisation för fackföreningsrörelsen). Rapporten diskuterar vad vi kan göra för att komma ur det militaristiska tankesättet och stötta fredskultur, nedrustning, dialog, fredsforskning m.m. Den är på 30 sidor och är väl värd att läsa. Här föreslås bl a att FN kallar till regelbundna nedrustningskonferenser. Och man måste hitta sätt att konvertera militärväsen (personal och utrustning) till icke-militär produktion, ”transformera vapen till väderkvarnar”

Vi måste odla freden som vi odlar de finaste frukterna

Vad kan vi då göra – vad skall vara vårt ”vapen” i framtiden? I Ryssland riskerar man 15 års fängelse för att kritisera ”specialoperationen” i Ukraina. I Ukraina är all opposition tystad. Hos oss har vi frihet att prata om de här sakerna – men vi blir inte lyssnade på, och vi får i liten grad vara med i den offentliga debatten. Vi riskerar att bli kallade ”Putin-kramare” om vi ställer en fråga om tolkningen av verkligheten; eller ”konspirationsteoretiker” om vi har andra teorier än de ledande.

Vi får börja med att prata ihop oss. Våga ställa frågor. Våga sätta upp fred som största prioritet. För utan fred får vi ingen utveckling och utan utveckling får vi ingen fred. Och bådadera är avhängigt de mänskliga rättigheterna. Fred – utveckling – mänskliga rättigheter, det hänger ihop. Vi ska inte vinna, men vara utforskande och försöka förstå. Vi ska prioritera FN före NATO. Vi ska odla freden som de finaste frukter.

Jag minns året 1989 som ett fantastiskt år. Muren föll. Vi trodde det skulle bli verklig fred i världen. I UNESCO hade vi samma år vår första fredskulturkonferens. Vi var euforiska. Många organisationer och enskilda personer önskade att ansluta sig till UNESCO och ”fredskulturvisionen”. Euforin varade till den 11 september 2001. Då var det plötsligt inte längre möjligt att prata om fredskultur.

1989 var också året då den västliga kapitalismen blev hög på sig själv – den västliga kapitalismen hade vunnit över kommunismen. Vi fick ”Washington Consensus” mellan USA, Världsbanken och IMF (Internationella valutafonden). Det var nyliberalismens stora dokument, som säger att stater inte får hindra det fria flödet av varor och tjänster, att marknadskrafterna ska få råda. Den eufori vi kände i UNESCO och FN blev gradvis underminerad. Verkligheten är mångsidig.

Kriget i Ukraina blir av någon liknat vid Cuba-krisen 1962, då Sovjetunionen ville utplacera kärnvapen på Cuba. USA menade att Cuba var inom deras intressesfär (jfr Monroe-doktrinen) och president Kennedys rådgivare skall ha sagt att USA måste bomba ryssarna när de kommer med kärnvapen. Men Kennedy kom på en förhandlingslösning med Chrustjev, och båtarna med kärnvapen vände om. Vi väntar på en ny Kennedy som återigen kan få vapnen att vända.

Jag avslutar med att citera från ett tal Kennedy höll 10 juni 1963 i Washington:

”Detta är världens viktigaste tema: Världsfred. Vad för slags fred menar jag? Inte ett Pax Americana, påtvingat världen med amerikanska vapen. Jag pratar om äkta fred. Den sortens fred som gör livet värt att leva, den som får oss att växa som nationer och skapa ett bättre liv för våra